

Stările psihopatologice și prezentul trăit

(text comentativ din Psihopatologia evoluționist-culturală, 2018)

Dincolo de aspectul clinic, stările psihopatologice ne provoacă și spre o meditație fenomenologic analitică asupra structurilor constitutive ale psihismului persoanei umane. Vom începe comentariile în această direcție cu o problemă aparent simplă: prezentul trăit și perturbarea acestuia în psihopatologie

O persoană emotivă, timidă, poate trăi în cursul vieții evenimente neplăcute, în care, de ex. se face de rușine față de alți oameni; iar ceilalți râd de el batjocoritor. Când trăiește evenimentul respectiv el e năpădit de emoția rușinii. Apoi, întâmplarea îi poate reveni în minte obsesiv, perturbându-i fireasca raportare la evenimentele curente. Iar când are în vedere o nouă manifestare în public, se preocupă și se controlează obsesiv, ca nu cumva să trăiască din nou un eșec.

Un scenariu ca cel de mai sus evidențiază diferența între: - prezentul trăit nemijlocit; - prezentul marcat de rememorarea trecutului; și – prezentul grevat de anticiparea viitorului. Ultimele două variante pot submina trăirea actualității. Toate acestea se desfășoară, desigur, deasupra fundalului identitar, temperamental caracterial și mnestic-biografic al persoanei, înrădăcinat în propria-i corporalitate și circumscris social.

Spre deosebire de condiția normalității, într-o depresie majoră subiectul nu mai e interesată de prezent, de ceea ce se întâmplă în jur, el fiind repliat pe un trecut vinovat, cu gândul la moarte. Obsesivul ce e chinuit de o pulsivitate agresivă inacceptabilă împotriva căreia se luptă autocontrolându-se mereu, nu mai e nici el suficient de atent la ceea ce se petrece în preajmă. Cel care trăiește o stare de intensă anxietate generalizată cu sentimentul morții iminente, are dificultăți în a se concentra asupra evenimentelor curente. Maniacalul e fascinat de un viitor a toate posibil, sprijinindu-se doar fragmentar pe un prezent hedonic, punctiform.

Remarcile de mai sus sugerează suficient de clar, credem, importanța faptului de a avea în față o imagine standard a „prezentului trăit” în mijlocul vieții cotidiene comunitare, în calitatea sa de referențial al trăirilor normale; și aceasta ori de câte ori comentăm stările psihopatologice. Vom încerca în cele ce urmează să schițăm conturul acestei teme, asupra căreia se va reveni constant în capitolele următoare.

Orice om își consumă viața parcurgând o succesiune de stări prezente, în cursul cărora el e angajat în rezolvarea unor situații problematice care-l privesc; și care rezultă din inserția sa în viața cotidiană, în contextul unui prezent comunitar. De exemplu, prezentul discuție cu un prieten sau al unei acțiuni

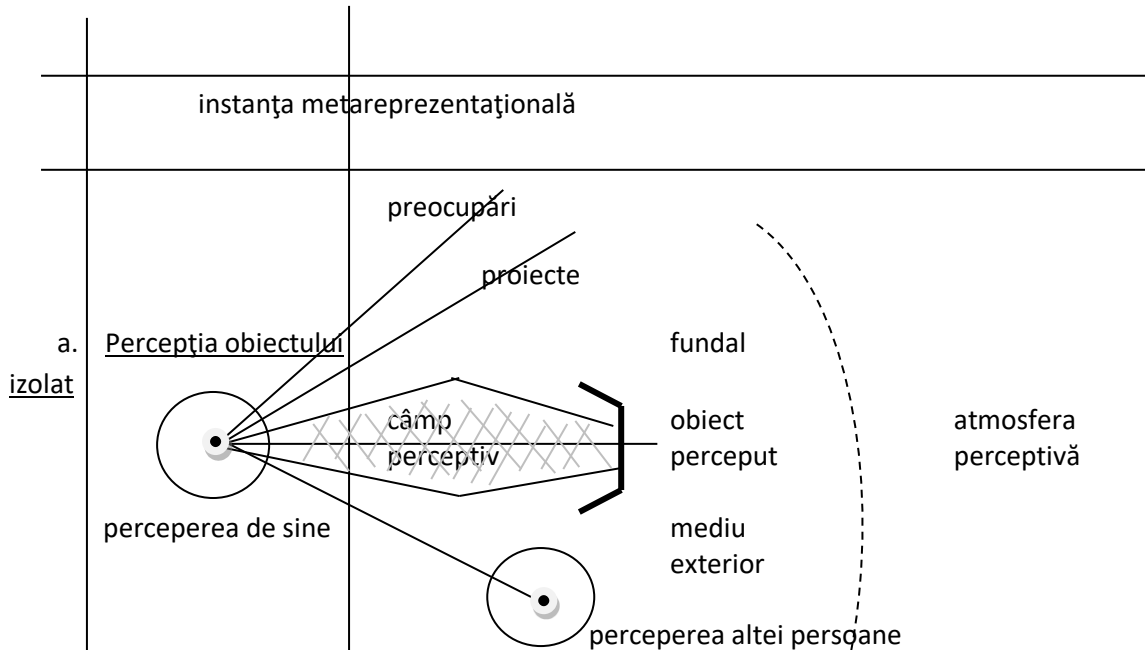
profesionale, inclus desigur în prezentul zilei de azi, dintr-o anumită lună și an calendaristic, într-o țară și localitate dată. Prezent învăluit și stratificat prin desfășurarea unor multiple linii de evenimente intersectate, în plan interpersonal, istoric, cosmic. Prezent ce poate fi inclus într-unul „oficial”, ce se definește pe scena agorei publice, la intersecția cu practicile instituționalizate ale socio-culturii respective. Scenă pe care se circumscrie temporalitatea istorică a comunității, după norme și definiții pragmatice specifice acesteia.

Prezentul trăit de un subiect se corelează, în principiu, cu desfășurarea unei acțiuni actuale în care el e implicat, așa cum ar fi: - a se confrunta cu cineva prin luptă fizică sau prin dialog; - faptul de a transmite sau a recepționa un mesaj; - a susține un curs sau a răspunde la un examen; - a produce sau a repara un obiect de către un meseriaș; - a efectua o operație de către un chirurg; - a executa un tablou de către un pictor; - a participa la o reprezentație teatrală sau la un concert etc. Stări actuale sunt și cele în care se manifestă intens dispoziții afectiv comportamentale precum: furia dezlănțuită, anxietatea fobică a ascunderii, euforia sărbătorească etc.

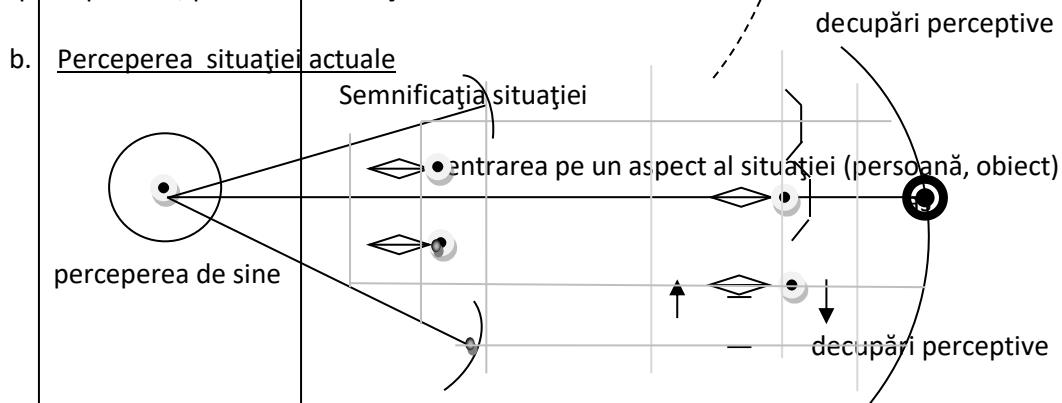
Astfel de „trăiri prezente” pot coagula mai strâns sau mai lax subiectul în jurul sinelui. Când resimte o emoție puternică sau e angajat într-o confruntare pe viață și pe moarte cu un dușman, sinele său e practic absorbit de actualitatea situației respective; iar alte planuri ale angajărilor sale existențiale trec în umbră. În schimb atunci când subiectul execută o procedură dintr-un comportament profesional standardizat - de ex. o secvență din producerea unui obiect pe bandă rulantă - fundalul prezentului situațional poate fi mai aerat, mai deschis față de variatele solicitări ale ambianței actuale.

Stările psihopatologice perturbă atenția și raportarea firească la prezentul situațional al subiectului (Chenar 20-b). Raportare care e atât receptiv perceptivă cât și activ comportamentală; ea desfășurându-se fenomenologic între: a) sinele intențional și reflexiv, autogenerativ și sintetic, înrădăcinat în propria-i corporalitate, în identitatea sa biografico-caracterială și socială; și pe de altă parte b) datele nemijlocite ale situației, ca parte a raportării actuale a subiectului la lume în cadrul unor evenimente actuale; raportare în cadrul căreia subiectul își afirmă autonomia agenției.

În orice moment al existenței sale o persoană dată, identificabilă prin corporalitate, biografie, temperament caracterial și circumscriere socială, se află implicată într-un fel oarecare într-o situație problematică actuală. Ea percepe o situație prezentă (Chenar 18), trăiește și acționează într-un prezent situațional, (Chenar 19.a.) care se impune prin diferențierea sa față de trecutul memorabil și viitorul proiectat și dorit. Iar, prezentul său situațional, actualitatea trăirii sale se

Perceperea unui obiect izolat se întâlnește doar în atitudinea de contemplare sau de observare științifică (experimentală); obiectul are o formă ce se detașează pe un fundal accesibil, și o semnificație; subiectul se percepe continuu (preconștient) și pe sine, ca plasat la unul din polii câmpului perceptiv, în poziția cuiva care percepe activ, prin vizare intențională.

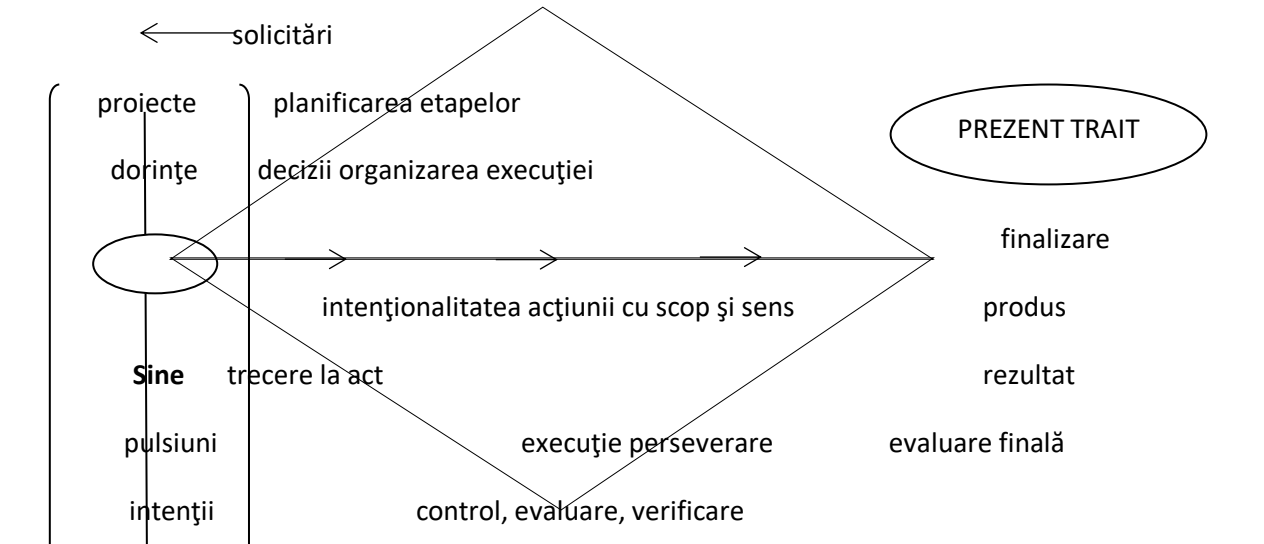

Perceperea unei situații la care subiectul participă împreună cu alte persoane în cadrul unui eveniment, presupune mai multe obiecte și persoane aflate în diverse relații reciproce și cu subiectul. Esențialul percepției constă în acest caz în semnificația situației pentru subiect, centrată pe un aspect al acesteia. În raport cu o situație ce se derulează, subiectul poate realiza mai multe decupări formale și de semnificație, abordând fenomenul din variate perspective și decupându-l dintr-o desfășurare temporală mai amplă. Subiectul este unul din centrele câmpului perceptiv, celălalt fiind semnificația evenimentului pentru el. Perceperea unei situații presupune o coerență centrală a unei ordini ierarhice. Ea apare ca o structură organizată. Prăbușirea acestei structuri induce simptomele de referință, în care subiectul e asaltat de semnificații neclare.

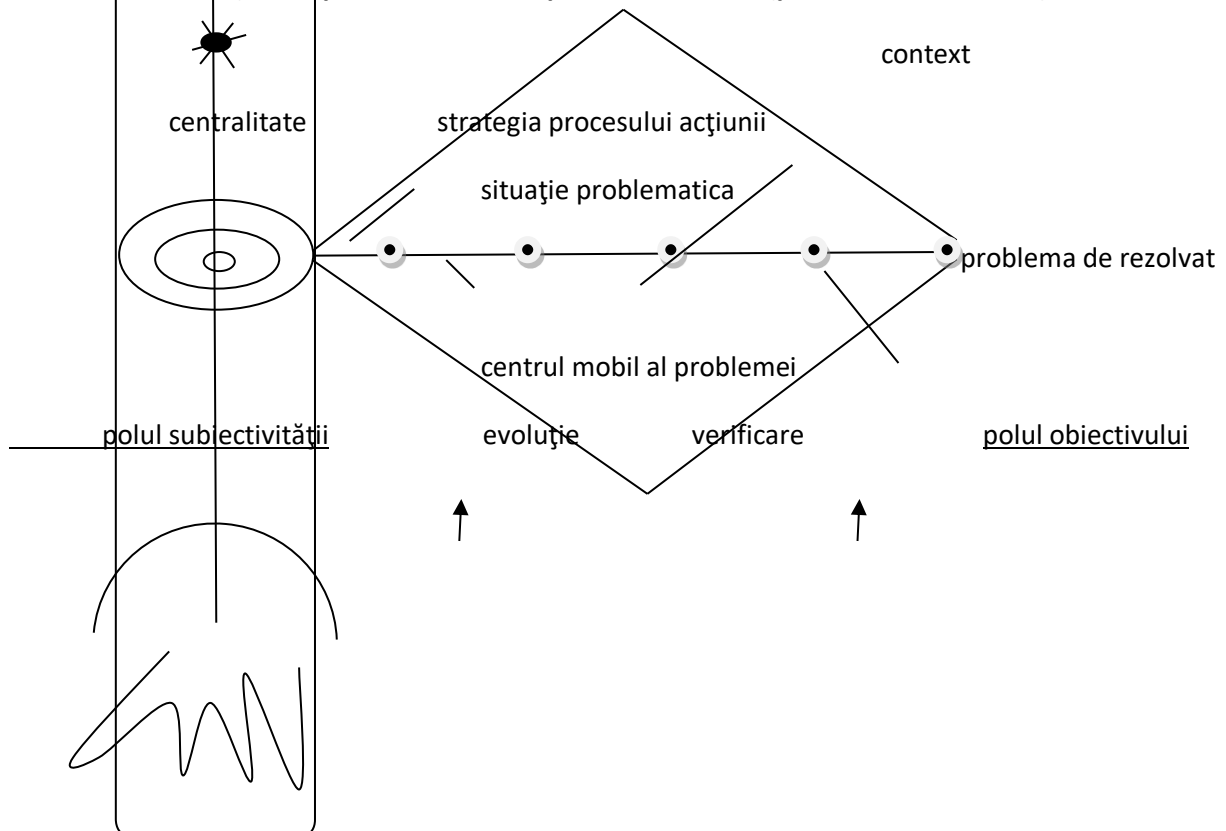
Perceperea unei situații are o structură complexă, ierarhică, implicând "adâncimea temporală" a variatelor proiecte și acțiuni ce se suprapun.

“Câmpul acțiunii” și al rezolvării problemelor organizat de centrare, coerență, apercepție

a) Acțiunea voluntară bazată pe funcții executive

b) Câmpul rezolvării unei probleme actuale (practice sau teoretice).

poate considera că durează până când el rezolvă problema situațională în care este angajat.

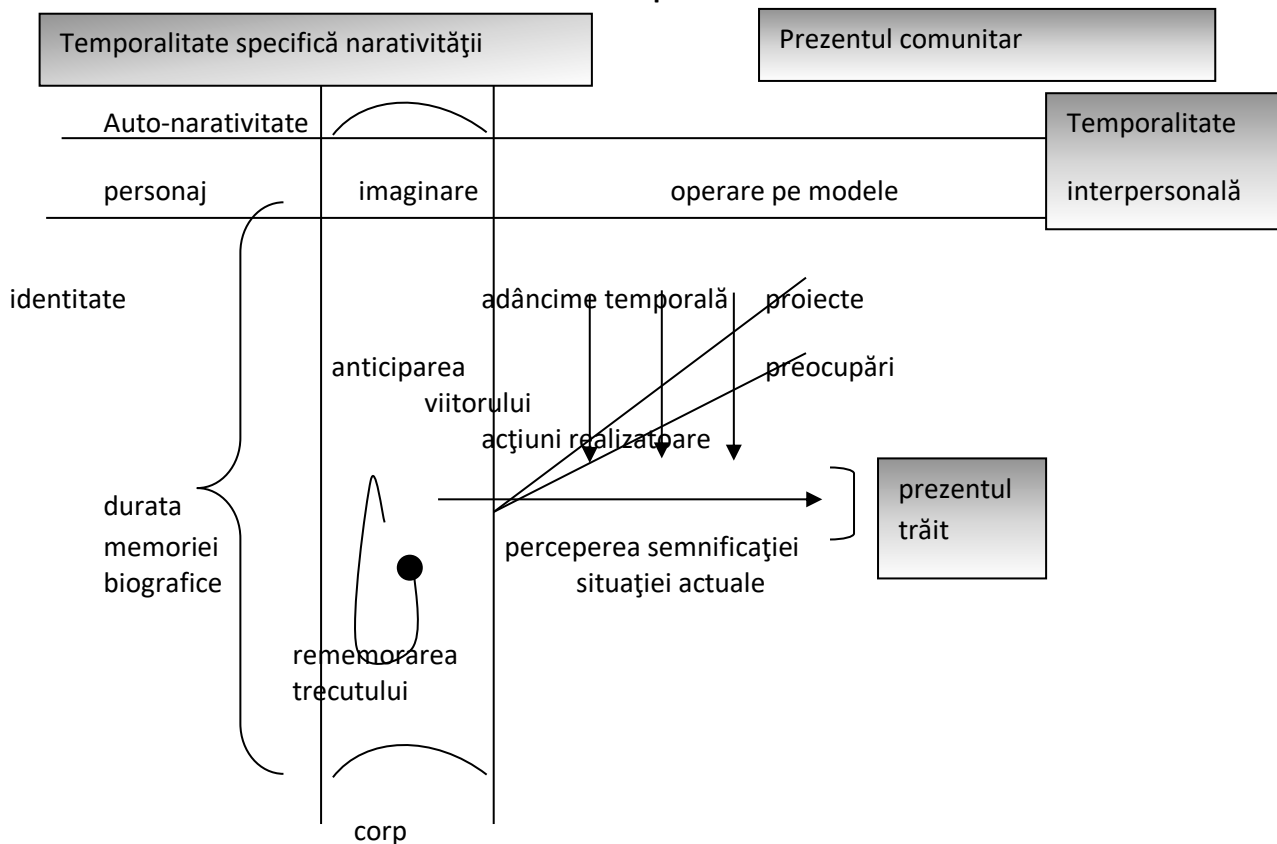
Prezentul trăit al unui subiect are, simplist vorbind, o durată și o structură, ce rezultă din însăși acțiunea în care acesta se simte angajat (Chenar 31); și pe care el știe sau presimte că o va integra, după ce o încheie, în trecutul său biografic identitar, memorabil și povestibil. Această potențialitate a relatării viitoare conturează și definește de la început trăirea umană a prezentului. Abordarea prezentului trăit din perspectiva unei acțiuni realizatoare instituie o tensiune între: - nemijlocitul obținerii de informații perceptibile; și - însăși procesualitatea derulării actului, proiectat spre viitor. Iar atât percepția cât și acțiunea presupun o susținere a lor printr-o prefigurare formală, „aperceptivă”.

Dacă ne referim ceva mai detaliat la percepere, aceasta vizează în primă instanță o situație problematică; și abia în subsidiar un obiect individual.(Chenar 19). Iar situația actualmente trăită e decupată și reliefată de către subiect dintr-un context; atât prin semnificația sa resimțită, cât și printr-o configurare spațio-temporală proprie, susținută de apercepția întregului său. Psihologia configuraționistă a abordat și studiat și percepțiile ce se derulează în timp - precum o melodie sau un mesaj comunicațional; fapt care presupune în mod evident o sesizare intuitivă a întregului, chiar înainte ca melodia sau expunerea respectivului mesaj să se fi terminat. Acest aspect al intuirii apericeptive a configurației întregului, a fost abordat de la început de către inițiatorii conceptului de percepție, Leibnitz și Wolff, sub denumirea de aperipecție; și analizat aprofundat de către Kant. Aspectul aperipectiv al percepției curente a fost luat în considerare și de către semiologia psihopatologică, cu exemple precum incapacitatea unui pacient de a înțelege o frază citită, deși înțelege toate cuvintele ce o compun. Iar tradiția aperipectiei se cere a nu fi ignorată acum, când percepția situațională e privită din perspectiva derulării de către subiect a unei acțiuni . Căci, un comportament actual cu scop, susținut de funcții executive, se derulează și el în interiorul unui „câmp al acțiunii”; care e de asemenea delimitat aperipectiv, ca un întreg (Chenar 38, Chenar 34). Sinteza tuturor acestor aperipecții la un loc, este cea care configurează limitele actuale ale trăirii prezentului.

Dacă în primă instanță perceperea pare a aborda realitatea dintr-o perspectivă spațială, în mod simetric acțiunea pare a se impune mai ales prin temporalitate. Cele două aspecte ale raportării intențional comprehensive la o situație dată sunt însă complementare, perceperea și descifrarea semnificațiilor fiind de fapt procese active. Iar acțiunea neputându-se desfășura fără a integra în permanență informația aperipectivă curentă, inclusiv cea de tip feedback, privitoare la însăși cursul său de desfășurare. În plus, atât perceperea cât și acțiunea implică întregul aperipectiv menționat, înțeles ca o structură de ordine ierarhică prin care părțile sunt reunite într-un ansamblu coerent și semnificativ. Căci, pe deoparte obiectele și persoanele percepute se oferă și sunt receptate sub forma unor întreguri

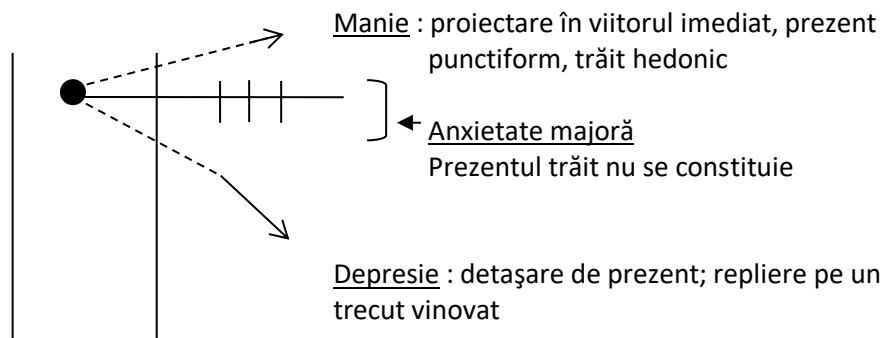
Structura trăirii prezentului personal

a) În normalitate „prezentul trăit” de subiect se bazează pe durata unei acțiuni efective ce poate fi reповestită

b) Psihopatologia dispozițională a prezentului trăit

În depresie și manie subiectul nu poate trăi plenar un prezent structurat

interconectate în cadrul unei situații sau a unui eveniment actual. Iar pe de altă parte, acțiunea capătă sens doar prin integrarea secvențelor sale succesive ce se înlănțuie într-o anumită ordine, spre un final. Final prin care se delimitează semnificația sa de acțiune cu scop. Trăirea prezentului implică deci, în permanență, unitatea și coerența centrală a unui întreg, pe care structura funcțională a apercepției îl intuiește, sesizează și îl susține.

Un fapt aparent banal cum e cel al trăirii prezentului se dovedește, la o minimă analiză fenomenologică, a avea la bază o sinteză structurală complexă, pe care studiile cognitive, configuraționiste și fenomenologice din ultimele decenii încearcă să o descifreze.

Subiectul se află în permanență în centrul spațial și temporal al situației pe care o percepe, o trăiește, în cadrul căreia acționează. Elementele lumii ambientale – și ale lumii sale în general – se plasează la diverse distanțe spațiale față de corporalitatea sa, față de centrul agenției sale, ce emerge din sinele identitar al persoanei. Unele din elementele ambianței în care subiectul își trăiește prezentul sunt mai apropiate de el, mai la „îndemână”, pentru manipulare; iar altele se află mai la distanță, accesibile pe căi determinate, uneori pline de bariere. La fel stau lucrurile în ceea ce privește temporalitatea, cu referință la parcurgerea etapelor succesive prin care o acțiune evoluează spre final; unele sunt iminente, altele îndepărtate în timp, conform secvențelor proiectate. În plus, această proximitate a elementelor lumii nu e doar una spațială în sens fizic; sau prin luarea în considerare a drumurilor de acces. Ci ea se cere înțeleasă și dintr-o perspectivă categorială a familiarității. Trăirea efectivă a prezentului se corelează și cu proximitatea sa față de elementele lumii, ca familiaritate față de acestea.

Dacă trecem însă dincolo de o primă abordare, structura temporalității pe care o deschide prezentul personal trăit e și mai complexă. (Chenar 20). Problema pe care subiectul actualmente o rezolvă poate fi doar o secvență dintr-un lanț, dintr-un proiect de durată ce poate dura zile, săptămâni, luni. Actualitatea susținerii unui examen e o parte a unei sesiuni de examene ce poate încheia un ciclu de învățământ cu obținerea unei importante competențe; un tablou pe care un pictor îl încheie se poate înscrie în pregătirea unei expoziții, cu care el va face un turneu în mai multe țări etc. Trăirea actuală, delimitată printr-o acțiune cu scop, se articulează deci cu întregul mai amplu a unor parcursuri existențiale, în care subiectul e înlănțuit. Pe de altă parte, concomitent subiectul e angajat în mai multe proiecte, acțiuni, comportamente, fiecare cu linia sa temporală proprie; și care se suprapun ierarhic. Studentul ce pregătește și susține un examen, în aceeași perioadă poate face curte unei colege cu care se logodește; sau practică sporturi, relaționează cu propria sa familie, participă la spectacole etc. Diversele proiecte și linii temporale de raportare la lume prin intermediul situațiilor, se suprapun, fiind paralele, în cadrul unei ierarhii de proiecte, de preocupări, ce constituie un context interior, un mediu, o atmosferă, asigurând în același timp o „adâncime temporală” pentru un „prezent trăit” anume. Iar în spatele tuturor acestor linii și direcții de raportare la lume se plasează, ca un referențial, instanța sintetică a

duratei biografice a subiectului încorporat. Structură biografică ce are, de altfel, și o instanță temperamentală caracterială și social culturală. Și care susține identitatea persoanei în mijlocul rețelelor sociale (Chenar 21).

Intervin apoi și alte perspective care largesc dimensiunea raportării la o situație actuală. Așa e colaborarea subiectului cu alte persoane; fiecare din acestea având – dincolo de ceea ce le unește în prezent - propriul său mănunchi de proiecte existențiale. Iar dintre colaboratori, o parte sunt persoane apropiate sufletește de subiect, familiare lui, temporalitatea lor trăită împletindu-se strâns cu a sa. În plus, temporalitatea trăirilor intime, experimentate în spațiul „existenței duale” – a proximității dragostei de exemplu – presupune o calitate deosebită a „prezenței”; dar și a prezentului trăit. La acestea se adaugă ritmurile și orarele temporale pe care le introduce socio-cultura istorică dată, pe fundalul cărora se definește „prezentul oficial”, „actualitatea zilei”. În cursul temporalității unei zile se poate vorbi apoi de „timpul prezent” care definește o oră de curs, o pauză, un spectacol la care subiectul participă împreună cu alții etc. Iar la finalul zilei el poate asculta la radio știri din actualitatea internațională.

În sfârșit intervine temporalitatea teoretică, în primul rând narativă, specifică cunoașterii și culturii omenești. Aceasta se afirmă în structura psihismului personal printr-o instanță metareprezentatională, susținută de limbaj; care, se conjugă cu instanța dimensiunii „teoretice” ce funcționează în plan socio-cultural, la nivelul narativității publice. În cadrul acesteia, istoria se conjugă cu ficțiunile epopelor, a literaturii, a basmelor, a miturilor etc. Nivel la care a fost concepută și eternitatea lumii. Precum și conceptualizarea științifică a temporalității. Iar în cadrul narativității lingvistice care gravitează în jurul fiecăruia dintre noi, propria temporalitate trăită intențional, întâlnește multiple împrejurări în care ea devine flexionară.

Dincolo de multitudinea dimensiunilor și aspectelor trăirii temporalității, structura actualității trăite se impune constant ca un referențial de bază pentru circumscrierea normalității psihismului uman. Ea se polarizează cu structura identității personale, între ele desfășurându-se evantaiul proiectelor și preocupărilor, modelate prin instanța meta-reprezentatională, susținută de logos. Această organizare psihică e în mod constant susținută, în toate planurile sale esențiale, de structurile funcționale apercceptive ale coerenței centrale. Deficitul disfuncțional psihopatologic alterează această organizare.

